

Prinzip Hoffnungslosigkeit

*“... umirali so v pokanju, dimu, plinu, blatu in dežju.
Umirali so zasuti in zadušeni v rovih. Umirali so razžrti od
plina. Umirali so od opeklin. Umirali so povesod, na zemlji, pod
zemljo, v zraku, v mrtvih gozdovih, na obronkih, v kotanjah.*

Edino, kar so imeli, je bilo: vedeli so, kdo so.” (podčrtal S.O.)

Franz Schauwecker

Kakor hitro zapustimo podzemno zaklonišče navidezno naivnega historicizma, ki mu ni nejasen niti en človeški fenomen in ki mu je vse pojasljivo z igro politične volje, postane očitno, da so le redka vprašanja, ki se upirajo meditaciji v taki meri kot problem vojne. Širok miselni prostor, od Heraklitove metafizike nasprotij preko Hobbesovega vznesenega in Heglovega ravnodušno-samoumevnega stališča o vojni do moderne politfilozofske misli, je poln zmedenih in mimogrede izrečenih trditev, ki le redko postanejo samostojne teme. Toda iz pletiva, narejenega iz metafizičnih nagonov, družbenega iracionalizma in njegovega racionalnega izkoriščanja, samopreizpraševanja in samouničevanja različnih kulturnih entitet, cinizma zgodovine in konkretnih, v različnih nacionalnih in političnih konceptih objektiviziranih cinizmov, ter iz vprašanj, ki so strmoglavno povezana z individualnimi in kolektivnimi identitetami – ni mogoče splesti jopice, ki bi bila dovolj konsistentna, da bi lahko zadovoljila površen historicistični okus politoloških ekspertov. Prav tistih

torej, ki hipersofisticirano in samopogonsko tehnologijo obstajanja brez kompleksa reducirajo na strankarske programe ali se opirajo na stereotipne kulturološke asociacije, ki trdijo, da vedo, kdo je človek, če jim je dostopna samo informacija, od kod prihaja. Večni poraz in neozdravljiva frustracija vseh zahodnih in vzhodnih svetovnih bojevnika, ki se danes bolj vojskujejo za razmejevanja kot za nadoblast, bo ostal misel, da se zgodovina ni sposobna odločiti, katera kultura je višja in bližja Bogu. Od tod ni boljšega izhodišča od Benjaminove ingeniozne postavke, po kateri je vsako dejanje kulture hkrati tudi barbarsko dejanje (za filozofa kulture in zgodovine, ki ni ravnodušen do objektov svojega raziskovanja, bi to spoznanje utegnulo biti porazno; toda v sebi skriva dialektiko, ki se dotika bistva vojne). A če pri tem sledimo miselni frekvenci, ki podrhtava v nemški politični filozofiji med izhodiščnim Benjaminom preko Adornovega senzibilnega obupavanja nad destruktivnimi efekti pojma do Sloterdijkovih analiz travmatičnih učinkov izgubljene vojne na nacijo, ki je to doživela dvakrat v istem stoletju, se bo pojem vojne morda le odprl v vsej svoji kompleksnosti. Pri tem seveda ni brez pomena, da podpisnik teh vrstic že drugo leto preživlja vse večere v kaotičnem etru, v katerem se lomijo silnice usode njegove lastne domovine, ki je trenutno v vojni, in nadaljnjega poteka njegove emigracije, ki je vojna. A če abstrahiramo gibanje vojaške tehnike in predrzno izčrpavanje vseh družbenih resursov, kaj pravzaprav pomeni biti v vojni? Kako se sploh opredeliti do vojne kot fenomena, ki v temelju pretresa vero v možnost konsekventnega etosa, ki ne bo danes fungiral kot omejujoči, že jutri pa kot afirmativni faktor ubijanja? Do vojne kot najradikalnejše objektivizacije principa *Hoffnungslosigkeit!*

Medina Delalić

PRIČE IZ 1001 NOĆI

Ervinu i Mirjam

Mada ima lice 50. godišnjaka, budući da ga zna svo stanovništvo Sarajeva, čika Mišo je star koliko i sam grad. Znači nekih 400, 500 godina. Svoj je zanat čistača cipela, vjerovatno zbog dugog radnog vijeka, on obavlja perfektno. S druge strane kako je Sarajevo grad iz 1001 noći, u njemu su i svi ostali bili najbolji: slastičari, kuhari, svirači. Ta dobra strana Sarajeva: da izgrađuje otpor prema prosječnosti, dovela je do toga da su se na malim kvadratnim površinama prostora

(na ulici, trgu, pijaci, biblioteci) sudarali ljudi gigantskih dimenzija.

U Mišinim rukama četke plešu. Dok mušterija iz džepa izvadi presavijeno "Oslobodjenje" i raširi ga da počne čitati, posao je već gotov. Mušterija se u vrhovima svojih cipela začudjeno ogleda, a Mišo odlaže četke pažljivo jer kao i svi Cigani vjeruje da predmeti imaju dušu i iz sveg glasa zadovoljno zapjeva melodiju iz filma "Bal na vodi".

Ova melodija background je cijele priče jer se Tariku činilo da ju je čuo i u majčinoj utrobi i da će je čuti čak i kada iskorači u onaj svijet.

Tarik je rođen 25. novembra 1969. na dan kada je 26 godina prije njegovog rođenja održano ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE

Če vprašanje že na neki način sugerira odgovor, potem je tisto, kar odkrivam v pojmu vojne, prav zamrznjena dialektičnost njenega bistva, zaradi katere ni niti eminentno metafizična niti eminentno duhovnozgodovinska eskalacija nesmisla. Po moji presoji ostaja vojna prav zato, ker zgodovina skorajda ne navaja primerov vojn med enakovrednimi nasprotniki, ampak praviloma modificirane primere masovnih odstreliv nemočnih (vprašanje je le, če ste bili rekrutirani 1941. ali 1944. leta), podrejena nujnosti izbruha, do katere se gola politična refleksija ne more enoznačno opredeliti. Perspektive žrtve, napadalca in opazovalca so tako različne, da jih ne more zblížati nikakršno načelno strinjanje s tezo, ki jo afirmirajo vse strani, da je vojna zlo. Filozofska patološka ekspertiza pa se želi izogniti politični razlagi in ne odmisli dejstva, da prav v trenutku, ko pišem ta stavek, in seveda v trenutku, ko ga berete, na kdo ve kolikih točkah zemeljske krogle umirajo in trpijo brezštevni ljudje. To je tema. Kdo ima politično-zgodovinski prav na Haitiju, v Bosni, v nekdanjih sovjetskih republikah, v nemirni in izmučeni Afriki – to je za filozofsko etudo o organiziranem ubijanju postransko, čeprav ne povsem nepomembno. Kajti vojne se prekinjajo z obdobji miru prav zaradi dejstva, da sta zgodovinska pravica in zgodovinska krivica v bistvu prazna pojma. Kdor vidi učinek zgodovinske pravice na svojega sovražnika, ne začinja novih vojn proti njemu in njemu podobnim. Nacije ne izgublajo vojn zato, ker bi jih dosegla roka božjega maščevanja, ampak zato, ker ne vedo, kje in kako se je treba ustaviti. Božje maščevanje bi prej utegnulo biti groteskni paradoks, da, kot je nekdo duhovito-ironično pripomnil, zmagovalci v vojnah prevzemajo premise kultur, ki so jih fizično premagali. Zgodo-

NARODNOG OSLOBODJENJA BiH, zbog čega su mu roditelji htjeli dati ime ZAVNOBiH ali se odustalo iz praktičnih razloga, jer nisu znali kako bi ga dozivali. Majka je izračunala da je sin rođen u horoskopskom znaku strijelca. "Znači da je predodređen da bude putnik", rekla je kratko, "zbog toga će se zvati Tarik".

Njegova kuća je toplo mirisala na kafu, pečeno tijesto i baklavu. I kada je zaista polovinom 90.-tih godina počeo grozničavo da putuje, nakon što ju je silom prilika napustio, svim ljubopitljivim je objašnjavao da traži miris svoje kuće. Nosio je sa sobom praznu bočicu (u koju će strpati taj miris kada ga nadje) i oči, kakve imaju članice crkvenih horova dok pjevaju bogobožne pjesme, ispunjene nadom. Oni koji su ga vidjali u Španiji, Amsterdamu,

Peruu kažu da su mu nosnice, već izobličene od te potrage za mirisom imale veličinu oraha i treperile kao meso tek otvorene školjke.

Dok je još bio u svom rodnom gradu, preko zadnjice je shvatio da je počeo rat. Naime vazdušni udar rakete VBR-a ga je 6. aprila 1992. tako strahovito oborio na stražnjicu da je Bol iz zadnjeg pršljena kičme trncima jureći ka mozgu objasnila da je u pitanju ozbiljna stvar. Rat.

Kada je pogodio prvi tenk, skakao je od radosti, zagrljen sa drugovima. Bila bi to sjajna reklama za Coca Colu.

Kada je išao u izvidjanje iza neprijateljskih linija saznao je šta znači upišati se od straha.

Shvatio je šta je ratno lukavstvo kada je sa saborcima nagovorio UNPROFORCE da mu

vinska logika zahteva, da mora tisti, ki hoče ohraniti in razširiti lastno kulturo, potrpežljivo sedeti doma in čakati krvnike, ki bodo dolgoročneje postali njegove žrtve. Ta bizarna dialektika ledeni kri v žilah, a hkrati plastično orisuje modus zgodovinskega gibanja pojma vojne. Poleg tega pa se neskončno približuje teoretskim obrisom gandhizma – edinega, ki je nasilju ponudil derivat tipično indijskega odpora, ki se vklaplja v globoko budistično spoznanje, da se vsaka zla misel vrača k svojemu avtorju, če je tisti, ki mu je namenjena, ne osmisli in upraviči z lastno zlo mislijo. A to je indijska tradicija, in še to – v kontekstu prav tako številnih vojaških in političnih spopadov v tistih krajih – pretežno deklarativna. Mi pa živimo na kontinentu, ki se je v veliki meri približal odznotraj amerikanizirani in psevdoinperialni ekskluzivni pravici do miru zgolj za sebe. Vendar nihče ne more napovedati, kako dolgo bo še ta kontinent, ki lahko podpiše večino najmonstruoznijših idej in še monstruoznijših realizacij, zares ostal v stanju mirovanja. Kajti med drugim je prav to evro-ameriško stoletje v marsičem, vsaj na globalnem nivoju, transformiralo zgodovinske motive osvajanja in tlačenja šibkejših v ambicijo popolnega uničenja sovražnika. Čeprav je nekoč morda utegnila imeti v sebi kanček viteške plemenitosti, ni vojna od Auschwitzta in Hirošime naprej več niti najmanj podobna generalskim igram in strateškim ukanam. Načete kulture bodo storile vse v iluziji, da je mogoče s popolnim uničenjem tistih, ki so dovolj šibki za propad, uničiti sam princip propadanja. To je druga stran Hitlerjeve meinkampfovske dialektike, po kateri “množice ne razlikujejo, kje se končuje tuja krivica in kje se začneja lastna”. Vendar, ne pozabimo: vojna je privilegij velikih, privilegij napadalcev.

daju 10 litara nafte, ubjeđivši ih da se ispod krvavih čaršafa na nosilima nalazi teški ranjenik. Bilo je zapravo samo sirovo govedje meso.

Vidjećemo ga još kako trči prema neprijateljskim rovovima kako u patetičnim ljubavnim romanima muškarci (ljepotani) trče u zagrljaj svoje nježne drage. I kako na Novu 1995. prelazi aerodromsku pistu. Pored tunela koji su njegovi sunarodnici prokopali kroz zemlju, pista je bila jedini prostor preko kog se moglo izaći iz grada. Kako su je kontrolisali međunarodni mirovni posmatrači na njoj je bio zabranjen pristup Bošnjacima, i za hodanje, o letanju da ne govorimo. Zbog toga mu se tada učini kao kapija njemačkog konclogora za Jevreje, o čemu je gledao u

mnogim filmovima, uglavnom radjenim u crno-bijeloj tehnici.

Visoka bodljikava žica, alarmni uredjaji s unutrašnje strane i strogi vojnički glasovi UNPROFOR-aca koji su puhali u zviždaljku osvijetljavajući velikim snopom reflektora mjesto gdje im se činilo da ima uljeza koji pokušavaju izaći iz Sarajeva. Osjećao je fizičku radost jer su vojnici u bijelom strahovito vikali na neke druge koje su uhvatili. On je imao sreće. “Humanizam je teorija povlaštenih”, zaključio analizirajući svoju sebičnu radost.

Posljednja u mozgu fotografisana noćna slika grada gledanog sa uzvisine, presvučena je sivom koprenom magle. Takva će često isplivati iz njegovih misli i plutati po njima kao što mrtvo tijelo ribe pluta na vodenoj površini.

Bogato "junaško" zgodovino (zanimivo je, da so za zavest privilegiranih celo velika prelivanja krvi kulturološka dejanja, ki so morala biti storjena, če naj bi civilizirani neciviliziranim naredili civilizacijo) imajo samo tiste nacije, ki so imele po spletu naključij okrog sebe množico manjših skupin, s katerimi se je bilo lahko "junaško" boriti. Obdobje hladne vojne je dokazalo to tezo, po kateri močni dokazujejo svojo moč samo tam, kjer udarec ne more biti vrnjen. Vendar to ni groteskna strahopetnost velesil, ampak pravilo, ki fungira tudi na mnogo nižjih ravneh. Skorajda bi lahko rekli, da gre za planetarna pravila vsakdanjega obnašanja vsakega posameznega subjekta. V tem smislu je vojna na neki način zares nujna. Celo najmiroljubnejši narodi bodo posegli po sili in tuji lastnini, če začnejo verjeti, da je kvantiteta merilo kvalitete, in če transponirajo relativno v absolutno. Vojna ni bila nikoli življenjski stil majhnih, obkroženih z večjimi.

Potrditev za nekatere od teh splošnih uvodnih opazk lahko najdete, če ponoči prisluhnete topovskemu grmenju, ki prihaja s prostora le nekaj sto kilometrov južneje.

VOJNA IN KULTURA

Vojna, še posebej državljanska, odpira ventile vseh, kdaj pa kdaj tudi upravičenih sociokulturoloških kompleksov podrejenosti: kulturna in ekonomska zapostavljenost vasi se intenzivno kompenzira z rušenjem mest, provincialni duh prazni svojo malomeščansko energijo z uničevanjem kulturnih centrov; praviloma se v proces uničevanja drugačnega vključujejo tiste

"...pred strojem za strijeljanje, pukovnik Aurelijano Buendija morao je da se sjeti onog dalekog popodneva kada ga je otac poveo da upozna led". Čudjenje pukovnika Buendije pred ledom odnosno njegovo pred načinom kako su ga ispitivali birokrati na granici složi u glavi našeg bjegunca misao da su prokletstvo i privilegija posebnosti sinonimi. "Mi svi kao da na čelu imamo žig. Onakav kakvim su nekada žigosali stoku na Divljem zapadu".

P.S.

Jezgro sadašnjeg Sarajeva formirano je 1460. Pod ovim imenom grad se pomnije 1507. u značenju polje oko dvorca, od turske riječi saraj što znači dvorac. Rusofili eo ipso antibosanci tumače da njegovo ime potiče od

ruske riječi saraj što znači šupa. Lingvističke polemike pretvorile su se u strašni rat (1992-1998) nakon kojeg je u kotlini ostao lebdjeti samo "sarajevski duh" kojim su majke plašile svoju djecu.

Antropolozi i zaštitnici vrsta u izumiranju misle pak da je rat poveden da bi se istrijebili Bošnjaci kao posljednja vrsta bijelih crnaca. Kako je godinu dana poslije pohoda Eugena Savojskog koji je 1697. spalio cijeli grad, veliki talas varakine sprao crni pigment sa tijela stanovnika Sarajeva, oni su sem boje kože u genetskom kodu zadržali sve ostale karakteristike crnaca. Budući da sobom nosi tzv. sarajevski pigment, rijeka Miljacka je jedina rijeka tamnosmedje boje. Boje kakvu imaju krzneni okovratnici na Direrovom autoportretu.

kulturno-politične entitete, ki svojo sociokulturno pozicijo vsemu njenemu ideološkemu in političnemu poveljevanju navkljub dojemajo kot ogroženo, kulturo drugih pa kot motnjo in kontrast, ki "potrjuje" njihovo lastno "ponižanost" (ta kriterij je v glavnem utemeljen na postranskih kulturoloških dejstvih: starost objekta namesto njegove dejanske vrednosti, politična simbolika namesto estetske vzvišenosti). Vse to drži, razen v primeru imperialnih, dobro premišljenih vojn nacij, ki zares čutijo pravico do uzurpiranja tujega življenjskega in političnega prostora. Vendar pa je kulturna dediščina že od nekdaj (tukaj moram pripomniti, da je mogoče vse, kar bi želel povezati izključno z 20. stoletjem in v njem uresničenimi zavidljivimi dosežki destrukcije, duhovnozgodovinsko povezati s katerim koli obdobjem v razvoju človeštva, ki se najjasneje odraža prav v razvoju tehnologije uničevanja) cilj napadalcev, ki so, celo kadar tega niso mogli racionalno artikulirati, vsaj slutili, da si ni mogoče podrediti drugega, če prej ne uničiš njegove kulturne identitete. Če hočete neko deželo podrediti za toliko časa, kolikor menite, da zadostuje za zadovoljitev vaših materialnih apetitov, intenzivno ropate tisto, kar je največ vredno. Če pa želite v tisti deželi trajno ostati, boste storili vse, da bi bilo čez nekaj časa nemogoče ugotoviti, da je nekdo živel tam že pred vami. To je logika osvajalca, ki ni niti sam prepričan o prepričljivosti lastne argumentacije. A to je načeloma nemogoče narediti. Kultura je metafizično indiferenten medij konstrukcije in dekonstrukcije, kreacije in uničevanja. In zato je ne more uničiti nikakršna politična volja; lahko doseže vrhunec in propade, a to propadanje je v bistvu notranje, kulturnemu organizmu imanentno gibanje, ki ga lahko zunanji vsiljivci le pospešijo. Mnoge kulture so šele v vojnah, ki so jim pretile, zbrale svoje razsute energije. Vojne so oživile mnoge kulture, obnovile pozabljene pomnike, pometle prah z dokumentov, ki so že sami od sebe razpadali, in jih tako ohranile. To je vojni imanentno maščevanje osvajalcu-barbaru. Kdor hoče dolgo vladati, gradi svetišča podrejenim. Heglov dialektični model hladno registrira nujnost takega dogajanja-preobračanja, vendar pozablja, da tisti, ki je gosposko prepričan, da zadnja beseda pripada suženjskemu, intenzivno sili v cinizem. Adornov negativno dialektični rentgen pa je resničnejši toliko, kolikor sprašuje o vrtoglavicah navadnega človeka v centrifugah zgodovine. Ali zares ni ustvarjanja brez rušenja?

Kdor odgovori na to vprašanje afirmativno, je apologet vojne. Kdor trdi, da je mogoče graditi brez perspektive, da bo zgrajeno nekoč nasilno zrušeno, je idealističen norec, ki ne živi tostran zgodovine. Če na meglenem koncu elaboracije takšnih postavk ugledamo mutanta, podobnega marksističnemu internacionalizmu, se ne bomo kaj prida zmotili. Pacifizem

lahko namreč postane realen temelj nove svetovne politike samo v primeru, da se spremenijo pogoji, ki opredeljujejo politiko nasploh. Sicer pa ostaja *sparing* partner vseh mogočih imperializmov (kakor npr. aktualnih balkanskih, ki so prav toliko krvavi, kot so v svoji motivaciji anahroni, bedni in smešni), ki na njem vadijo nove propagandne pristope in ohranjajo kondicijo med dvema vojnima pohodoma.

Filozofska refleksija vojne mora zato nujno postati sestavni del filozofije kulture in predvsem politične filozofije. Po mnogih obeležjih je vojna namreč tudi metafizična kategorija, ki zgolj zato, ker se kamen spreminja počasneje od misli, ni izumrla skupaj z metafiziko. Od tod nadgrajuje kompleksnost pojma še vprašanje: če je *človek* že zoperstavljen Bogu, kozmosu in naravi, zakaj je zoperstavljen tudi človeku? Od kod nasprotja? Od kod vojne?

VOJNA IN IDENTITETA

„Veliki občutki se pojavljajo v stiku z ‘rečmi’, ki so načeloma nepomembne, ker jih načeloma ni mogoče kupiti.“

Peter Strasser, *Große Gefühle*

Morda je odveč reči: nobene vojne ni mogoče začeti brez forsiranja kolektivne reke-iluzije, imenovane identiteta. *Neco ergo nos sumus*. Če hočete vedeti, koga je treba ubijati, morate vedeti, komu pripadate. In ko junak iz mota te kratke refleksije avtodeflorativnih katarz človeškega rodu govori, da je bilo vse, kar so imeli tisti, ki so umirali pod peklenškimi pogoji (in drugim, se pravi s še večjo odgovornostjo, vsiljevali enako peklenške pogoje izginotja), to, da so vedeli, na kateri strani fronte so – pomeni to prav izgubo vsega človeškega v takšnem samorazpoznavanju: “Edino, kar so imeli, je bilo: vedeli so, kdo so.” V takšnem “vem, kdo sem” je kot plavž prižgan pekel samoabstrakcije in samonegiranja, ki človeka in vse v njem ukinja in pretaplja v nekaj na hitrico sklepanih politideoloških pojmov. Vrženost v jaspersovske mejne situacije ustvarja ali navidezno opravičuje dejanje, s katerim se iz lastnega obzorja kot vnet pubertetniški mozolj iztiska vse, kar je človek dotlej mislil, da je. V mentalnih menstruacijah človeštva zares ne sodelujejo ljudje, ampak kdo ve kaj.

James Boldwin, britanski *Minister President*, 1936. leta: “Z vojno in pripravami na vojno je povezano: diplomatska spretnost, izključevanje moralnih pojmov, počitnice za resnico in dodatno žrtvovanje za cinizem.” Že po površnem proučevanju pulza britanske vloge v svetovni zgodovini smo lahko prepričani

¹ *Najplodnejša metazgodovinska tla, iz katerih je mogoče razložiti vojne, so igra **erosa** in **tanatosa**; a kaj sta ta dva pola **an sich**, iz česa, iz katerega metafizičnega krvnega obtoka črpata svojo moč, od kod sta se znašla v neregulirani igri umnosti in neumnosti, kako se impulz **tanatosa** transponira v kolektivno iracionalno – to so, skupaj z vprašanjem o neznosni lahкости povzročanja zla, paranoidne teoretske obsesije nekoga, ki je vojno doživel na hišnem pragu in se zato na tem mestu obenem opravičuje tistim, ki so pričakovali, da se bo neposredno praktičnopolitično identificiral kot nekdo, ki je rasel v mestu, iz katerega so bili zaradi napačne **identitete** izgnani vsi njegovi sonarodnjaki, in ki je živel v mestu, ki na čast svetu in vsemu grandioznemu evropskemu političnemu mišljenju prav te dni slavi daljše obleganje od Stalingrada; toda ironija vojne ne dopušča izjem: prav te dni je sarajevski režiser na slovenski televiziji izjavil: “V Sarajevu vlada mentalno ravnotežje. Histerični so tisti zunaj Sarajeva.”*

o kompetentnosti govornika, ki je svojo ugotovitev izrekel le tri leta pred dejanskim začetkom najglobalnejšega prelivanja krvi v zgodovini države. Kar lahko v omenjenih besedah razberemo kot formulo za vsako oblast, ki je na meji spopada, je skrivnost katere koli politike od nastanka človeške organiziranosti do danes. Kar Boldwin (pogumno, kakor so lahko le ciniki, ki ne le, da jih ni strah razkrivanja mehanizmov svojega vladanja ljudem, ampak jih odkrito mečejo v obraze vsem, ki bodo “v imenu pravice” umirali za izključene moralne pojme ali ki bodo *pro patria* odšli na počitnice v večnost skupaj z resnico) strnjuje v nekaj stavkih, ne velja le za *predvojne* priprave, ampak za doseganje *vsakega* interesa oblasti. Po drugi strani pa je bil britanski premier dovolj moder, da svojega drznega eliksirja ni namenil propagiranju gole “samoobrambe” – komponente takega eliksirja bi, čeprav morda z malce negotovanja, odobril vsak razumen človek. Toda ne. Tisti, ki vas pripravlja na vojno, je odločen s postopnim delovanjem ukiniti vsakršno moralno čustvo in, bog ne daj, občutek resnicoljubja, ki bi vas utegnil privedi v premaknjeno psihološko perspektivo, iz katere bi se vprašali: kaj pa, če je to, kar počne moja domovina, morda napačno? Kadar govori orožje, ne molčijo le muze. Celo najostrejši kritiki družbe med vojno pogosto zamrzujejo svojo kritičnost kot deplasirano, kot soodgovorno za psihološko nepripravljenost nekega mobiliziranega reveža. In to z žalostno tendenco, da se enkrat zamrznjeno nikoli več ne odtali. Pesništvo je protistrup za strupene pike boldwinovskega eliksirja. Zato pred vojno in po njej nikoli ne pojejo iste muze.

Kot vsi pojmi, s katerimi operira povprečna zavest kot z nečim samoumevnim, je tudi vojna povsem transparentna periodična metodologija človeškega bivanja, po drugi strani pa povsem nedostopen pojav. Celo če je t.i. politzgodovinsko ozadje spopada povsem jasno, vojna kot – to smo videli že pri Boldwinu – samostojna instanca ostaja sama v sebi protislovna in za naivno filozofsko zavest, ki preprosto želi vedeti, zakaj se ljudje medsebojno uničujejo, povsem zastrta. Kot profano “nadaljevanje politike z drugimi sredstvi” je “vojaški spopad dveh ali več držav” razmeroma razumljiv, posebej v kontekstu duhovnozgodovinske evolucije prenosa suverenosti s posameznika na kolektiv. Toda filozofijo zanima, kako je mogoče v toliki meri pohabiti družbenost *zoon politikona*, da postane v svoji absolutni in patološki spolitiziranosti absolutno antipolitičen.¹ Zelo pomembno je, da ne popustimo pred naleti teoretiziranega in ponavadi slabo pacifiziranega iluzionizma, ki pojmuje mir kot futurološko konstanto. Kar zadeva možnost trajnega globalnega miru, ni optimistična vsaj četrtina človeštva. Oceno takega števila ljudi pa je treba vsaj resno vzeti, če ji že ni mogoče dati *a priori* prav.

Vojna – če se vrnem k okostju tega poglavja – je spopadanje dveh ali več vakuumskih identitet in torej nujno genealoški problem.

Evropski fašizem in še posebej nacionalsocializem sta oznanila historičen konec paradigme porekla organiziranja moderne družbe po genealoških kriterijih. Blaznost tehničarstva množičnega pomora Židov, ta fantazma apokaliptičnega končnega boja med dvema izvoljenima ljudstvom (podčrtal S. O.), nas ni izrecno poučila zgolj o barbarskih potencialih zahodne kulture, marveč tudi o neprimernosti genealoških miselnih vzorcev. Po l. 1945 smo dejansko izgubili zgodovino, kot zatrjuje Jean Baudrillard: ne zaradi gospostva medijev, temveč bolj prek izsiljene fragilizacije diahroničnih časovnih obzorij, zaradi katere je vedno bolj zaznavna ločitev od tiste temeljne sheme, ki poskuša deducirati bodoče iz porekla. No future. Bodoče kot določeno še-ne smo izgubili...

(...) Množice na dunajskem trgu junakov niso bile pred petdesetimi leti združene po nekem arijskem rodovniku, ampak prek genealoške fikcije, prek kolektivne adaptivne fantazije: ein Volk, ein Reich, ein Führer. (Th. Macho, "So viele Menschen; Jenseits des genealogischen Prinzips". V *Vor der Jahrtausendwende: Berichte zur Lage der Zukunft*, Shurkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1990.)

"Apokaliptična dokončna borba med dvema izvoljenima narodoma" je, tu se lahko strinjamo z Machom, enoznačno

Foto: Bojan Štokelj

opozorila na usihanje genealoškega principa, ne pa tudi na odmiranje genealoških fikcij in adopcijskih fantazem, ki jih lahko, kot se je izkazalo, detektiramo kot končni produkt vseh "priprav" na vojno, kot *conditio sine qua non* vsakega odziva množic na destruktivne apele. Kaj je po dveh svetovnih vojnah zamenjalo ali dopolnilo genealoški princip, princip abstraktne identifikacije, to je treba šele odkriti. Toda kljub latentnemu Machovemu optimizmu nad spontano (?) samoukinitvijo nekega slabega principa, ki žari iz njegovega meditiranja, je jasno, da se je ta princip v za zdaj nedeterminiranih ontoloških silnicah vendarle obdržal. Dobršen del zemeljske krogle išče novo ime in priimek kot od strahu pred brezimnostjo okamenel zapuščeni otrok. In ni treba dvomiti, da se bodo izgubljeni sinovi zgodovine (pred zaprtimi psevdostarševskimi vrati zahodnjaške samozaljubljenosti, ki zdaj brani svoj malomeščanski mir z železnimi zavesami in ne dovoljuje tistim, ki jih je sama pozivala, naj jih – z druge strani – porušijo, niti pokukati v supermarket, ki je za njih postal edina ontološka kategorija, za katero so pripravljeni stopiti v nove križarske vojne) skupaj s tretjim svetom oprijeli prve dobro tempirane in privlačno oblikovane ponudbe identitete, samo da ne bi ostali tisto, kar so. Če bi se bili zares dotaknili dna principa, ki je, tlačjen in hujskan od cinizma zgodovinskosti nasploh, spravljal v pogon vse dosedanje vojne mašinerije, bi bil trenutek, iz katerega iztiskam te napol mrakobne meditativne fragmente, videti povsem drugače. Če je ta princip zares prebil dialektični zvočni zid in se v eksploziji petdesetih milijonov mrtvih iz že antikvarne 2. svetovne vojne izgubil v kozmosu, je treba vsaj priznati, da živimo v skladu z njegovo temeljno oporoko. Živimo v zapuščini, ki je včasih videti mračnejša in brezperspektivnejša, kot si jo mrtvi sploh lahko zamislijo. Prekletstvo vsake generacije kot ontološke logistike vojne je po moji presoji mogoče strniti v en sam stavek Ericha Kästnerja v Fabianu: *"Živimo v veliki dobi, in ta je vsak dan večja."*

VOJNA IN ETHOS

"Najslabši in najboljši svet, dva zla, zaradi katerih trpimo: žal moram priznati, da hkrati trpim oba."

Friedrich Rückert

Tako s predznanstvenega kot z znanstvenega stališča je mogoče dojeti vojno na dva bistveno različna načina. Torej, ali se vam zdi normalno umreti naravne smrti ali pa menite, da je naravna smrt privilegij, ki si ga je treba šele zaslužiti. Zato je izkušnja vojne podobna nenavadnim zgodbam povratnikov iz

klinične smrti. Njihova doživetja si lahko predstavljamo z naporom imaginacije, ki pa ni nikdar dosegla stadija, na katerem bi lahko rekla: To je *jaz nisem*. O vojni lahko torej govorimo s stališča zmedenega in ogroženega udeleženca, po drugi strani pa z varne pasivno opazovalske pozicije. Rezultat fenomenologije destrukcije pa najpogosteje iritira: bistvo vojne in njegove zgodovinske objektivacije se skorajda ne stikajo. Za vojnega analitika, ki milijonske številke mrtvih hladnokrvno zapisuje kot rezultate kraljevskih igrin in intrig, je značilna prav ta kraljevska zavest. Za rabine v Auschwitzu (*aus-schwitzen* = izpotiti), ki so se po nekaj dneh v vlogi dušnih pastirjev izvoljenega ljudstva odločili, da Boga vendarle ni, je vojna nekaj povsem drugega. Za teoretika se vojna rojeva iz duha zgodovinske tišine in dolgotrasja – le tako je mogoče sploh govoriti o imanenci, transcendenci ali popolni anarhičnosti nečesa tako velikega in krvavega, kot je smisel zgodovine. Za nesrečne praktikante zgodovine je vojna trenutek, v katerem ste sicer še, čeprav je vse tako, kot da vas več ne bi bilo. In le primerjalna analitika vojne bi morda lahko dala teoretski rezultat, ki bi bil vreden pozornosti. Pravim teoretski, ker menim, da je umetnosti uspelo prodreti v neizrekljivo bistvo ubijanja, ki je bistveno drugačno in bistveno malignejše od kriminalnega dejanja kakšnega ljubosumnega moža.

Če *“Dve moči vladata vesolju: luč in teža”* (Simone Weil) – in vse kaže, da je stanje stvari dejansko takšno – so vojne objektivacije svetu in obstoju imanentnega principa praznjenja ontološke elektrike, kar bi nas moralo vznemirjati enako kot pojmi “zlatih stoletij”, “renesans” in posledično “razsvetljenstev” ter obdobji vseh mogočih “razcvetov” itd. Kar vnaša zmedo v to kozmično politologijo, je patos etosa, ki daje človeškemu rodu že od prvih prebujanj zavesti vzvišene zagone kozmične izbranih. Etos se – kot da prihaja iz nekega drugega kozmosa, ki ni podrejen weilovskim gospodarjem – kakor anarhist-provokator vmešava v igro, ki bi zlo morda lahko in morda morala napraviti normalnejše in običajnejše od dobrega. Ali lahko človeško spoznanje, človeško zaznavanje, nadvlada in ovrže metafizična načela? Ali je mogoče iz dejstva, da vojna mora biti, potegniti kakršno koli konverzacijo, ki bi privedla, pa čeprav le kot kljubovanje metafizičnemu, do tega, da vojne več ne bi bilo? Ali lahko človeški um v sodelovanju z razvitim dojemanjem ali vsaj občutenjem *pomena, ki ga ima eksistenca za drugega*, torej s toleranco, onesposobi ravnodušne ontološke viruse, ki odznotraj najedajo že sicer omahljivo tkivo sveta? Ali bo življenje iz etosa in v etosu (kot kategoriji kdo ve od kod podrejeni kozmičnemu osamljencu) premagalo pomanjkanje imunosti na zlo?

Priznam, da mi ni povsem vseeno, če ta in takšna vprašanja uporabljajo mitološko kadilo, da bi v pojmu zadišala relacija

Foto: Bojan Štokelj

ontološkega pesimizma, torej razumne vere v nezmožnost odprave nečloveških principov in latentnega zgodovinskega optimizma. Vendar pa mi tema daje pravico, da se igram metodičnega skakača, ki se brez komprimirane notranje logike (na vpisni linici na graški univerzi visi plakat z napisom: "Die Welt ist ein Irrenhaus, aber wir sind Zentrale!") Sprašujem se, če na zemeljski krogli obstaja točka, kjer bi ta plakat lahko visel, ne da bi kdo ob njem pomislil, da to zares velja za njegovo domovino, mesto, univerzo. Kaj lahko zase reče, da je v skladu z notranjo logiko? Morda vojna?) dotika abstraktnega splošnega v vztrajnem poskusu prodreti do konkretne slike sveta, s katero bi se dalo pojasniti njegovo samonegacijo. Po moji presoji preživlja *Prinzip Hoffnungslosigkeit* samo zaradi dejstva, da je etos v direktno korist politike kot alkimistično sredstvo razpet med izhodiščem in ciljem, namesto da bi bil izhodišče in cilj. Od Platonove *Politheie* do nedavnega grotesknega odločanja Sarajevčanov, če bodo rasisti ali ne, niso bila organizacija skupnega življenja in pravila medsebojnega občevanja nikoli cilj, ki bi nosil v sebi svoj namen. Politika izkorišča to čarovniško razpetost že dve tisočletji in pol in pri tem kreira zavest-bazo družbenega organizma skoraj poljubno ter jo hkrati prezentira kot uresničeno voljo prav tega družbenega organizma. A če je že stoletja znano, da je politika kurba, zakaj ni človeštvo še nikdar poseglo vsaj po mentalnem kondomu? Komur v tej simboliki (sicer še nikoli primernejši kot v zadnjem desetletju

masovnih kampanj za navajanje na prisotnost rumenkaste gume v vsakdanjem življenju) ne diši spermatozoid upanja, ki bi lahko oplodil drobovje smisla za neko novo človeštvo, ta bodisi podcenjuje vlogo predsednika države in vladajoče stranke v svojem življenju, ali pa pozna drugo rešitev, vendar je noče povedati. *Izhodišče je cilj* – to je borbena deviza etosa obstoja nasploh, edinega, ki je sposoben prelomiti pakt med lažjo, politiko in vojno. “*Nočem vedeti, kaj sem bil; hočem postati, kar sem bil*” (E. Canetti). Vse dokler bo dopuščeno, da je simpatija do Nebiti, do uničevanja nasploh, družbeno bolj afirmirana od spoznanja o neponovljivosti Biti in njeni vrednosti – bodo vojne videti kot *metafizično* utemeljene nujnosti in kot *zgodovinsko* neizbežne rešitve medsebojnih mrkih pogledov “*auserwählten Völkern*”. Etos, če sploh še vemo, kaj ta beseda označuje razen sistema brezštevilnih samoomejitev in maloštevilnih omejenih pravic, išče svojo definicijo skozi redefinicijo družbenega življenja nasploh. Zahteva novo *Državo* in novo *Politiko*. Ob tem je samo-umevno rebaziranje človeškega Daseina v neki drugi družbenosti od te, ki jo nudi premočna zahodna slika eksistence nasploh.

V obdobju globalnega miru bi bili samoumevni globalna svoboda in globalna garancija eksistiranja. Šele ko bo politika postala “nadaljevanje pogovora z drugimi sredstvi”, ko se bo vrnila k svojemu prvotnemu pomenu organiziranja življenja, ne pa njegovega uničevanja, bo konec vseh vojn topovska salva na čast novemu človeku, ki se bo zavedal dejstva, da so globalna svoboda, globalna garancija eksistence in globalni mir pravzaprav sinonimi.

VOJNA IN BALKAN

“Za dva kamiona je samo mrtvih.”

Neimenovana priča masakra na sarajevski tržnici

Pred začetkom vojne v Bosni me je fascinirala misel, da je mogoče na neki zapuščeni bosenski poljani z neverjetno natančnostjo določiti kvadratni meter prostora, kjer se sekajo tri usodne svetovne religije, od katerih se ni doslej niti ena povsem posvetila Bogu in odstopila od svetovne moči. Energija, skoncentrirana na tem kvadratnem metru, spravlja mojo polihistoriko imaginacijo še danes do razletavanja. Takrat mi je postalo jasno, zakaj je bil Balkan na nek način od nekdanj poligon za cinične politične eksperimente (oguljenost in zlizanost te fraze je stala na desetisoče človeških življenj). Ni pa mi jasno, kaj imam jaz s cinizmom vzhoda in zahoda, juga in severa, zakaj je ljudem, ki jih poznam kvečjemu po nepreverjenih, površnih stereotipih in iz knjig, toliko do tega, da se

jim menda poklonim. In posebej: od kod nekomu z druge strani dveh rek, ki sta omejevali mojo geografsko identiteto, pravica, da poziva k ubijanju. Včasih pomislim, da bi bilo bolje, če bi bili namesto rek zidovi. Vem pa, da ne bi to ničesar spremenilo. “*Sam Bog ne more tisto, kar se je zgodilo, napraviti za ne-zgodljivo*” (S. Weil).

Ideologije in destruktivni politični impulzi so najučinkovitejši na svojih robovih, tam, kjer se začneja odpor, tam, kjer se spreminjajo agregatna stanja zavesti, ki razpozna svojo različnost. Tako je utrdba balkanoidne (*nota bene*: o balkanoidnem ni treba govoriti s prezirom in gnusom, ampak z aktivnim sožaljem do zgodovinskih obsojencev na vojno; najpogosteje pa se dogaja nasprotno: tisti, ki so v veliki meri odgovorni za primitivizem balkanskega samouničenja, cinično-visokokulturno in s poudarjenim lordovskim prezirom odvrtačajo glavo) zavesti erotični odnos do vojne kot usodnostne kategorije fizij in fuzij različnosti, kot *ex punta*, ki se mu nima smisla poskušati izogniti.

*Pa Balkanci? – Ne bom jih zagovarjal, pa tudi njihovih častnih naslovov ne bom zamolčal. To veselje do uničenja, do notranje zmešnjave, svet podoben gorečemu bordelu, ta sardoničen pogled na doživeti ali prihodnji potop, ta grenka ostrina, ta farniente mesečnikov ali morilcev, neka tako izdatna in težka dediščina – ali ni to tisto volilo, iz katerega smo sami izšli? In če jih premaga lesk orožja, trdijo, da zato, da bi se obvarovali zaostanka divjosti. Brez sramu in tolažbe bi se hoteli povaljati v slavi, in njihova sla po slavi je neločljiva od njihove volje po samopotrjevanju in podrejanju, od njihovega nagnjenja do nenadnega zatona. Ko je njihova govorica ostra, njihovi glasovi nečloveški in včasih prostaški, potem se najde tisoč razlogov, ki jih silijo, da kričijo glasneje kot tisti civiliziranci, ki so si obrabili moč glasu. Kot edini ‘primitivci’ v Evropi si bodo najbrž dali nov impulz; gotovo bo to veljalo za njihovo zadnje ponižanje. Pa vendar, če jugovzhod ne bi bil gnusen, kako potem, da nekdo, ki ga je zapustil in prišel v ta del sveta, to občuti kot padec v brezno – vsekakor nenavadno? (E. M. Cioran, “Rußland und das Virus der Freiheit”. V *Geschichte und Utopie*, Stuttgart, 1979)*

Ko se je W. Gombrowicz, poljski emigrant, togotil nad manjvrednostnim kompleksom, ki ga kažejo Južnoameričani do evropske kulture, znanosti in *style of life*, je posredno govoril o svoji domovini, ki je trajno ostajala sama sebi tuja (take dežele so vedno vabljive za osvajanje in uničevanje) zaradi svojega iracionalnega podrejanja načetim okcidentalnim kriterijem. Zločesti potomci mogočne stare dame, kolonialni trgovci z usodo in transfuziologi življenjske energije brezštevlnih narodov še naprej živijo na poziciji moči, ki jim je realno odvzeta. Edino, kar jih izdaja, je njihova nepripravljenost, da bi se zanj

žrtvovali. A zato je tu Balkan – mešnica *mesečnika* in *morilca* – ki še lahko da smisel pojmu Evropa z grandioznimi konferencami, večdnevnimi in dragimi psevdosummiti ministrov, ki skakljajo okrog petminutnega transkontinentalnega telefonskega razgovora med Washingtonom, D.C., in Moskvo, ki je, kljub ne povsem željenemu zlomu ideološkega sistema, ostala edini resni partner, s katerim lahko White House kramlja o usodi Evrope.

Da se izrazim jasneje: Balkanski “Absturz ins Leere” je v mnogih segmentih rezultat slabe evropeizacije tega prostora, ki si ga Evropa pravzaprav ne želi kot svojega enakopravnega dela. Zato je polotok postal odtočni kanal za kontinent, ki med stremljenjem za doseganje materialnega bogastva prazni svoje frustracije zaradi vse manjšega vpliva na svetovno dogajanje na svoji periferiji, kjer je to le mogoče. Evropa povzroča vojne tako, da se ponuja kot tržnica lažnih identitet in nastavlja svoje bogastvo kot vabo za siromašne, ki ne razpoznajo iluzije. To spada pod pojem “evropeizacija” nekega prostora. Balkan je samo eden od tistih, ki jih od Evrope vsiljeni kompleks periferije neprestano vodi v vojne, v medsebojna sovraštva, v še večjo, še bolj apokaliptično perifernost.

EIN VOLK, EIN REICH, EIN FÜHRER

“Glede na izkušnje nepoznamo v zgodovini nič bolj zločestega kot te nacije-nederja, kot te sesajoče domovine, kot te velike užaljene materinske boginje s svojimi alegoričnimi prsmi in zastavami in solzami, in svojimi junaškimi sinovi, ki jih najprej odpošljejo, da bi storili nekaj velikega, da bi jih potem zdrsnili v vlažen obetaven grob, ki je, seveda, že placenta za junaške novorojence v domovini.”

Peter Sloterdijk, *Versprechen auf Deutsch. Rede über das eigene Land*, Shurkamp, 1990

Kafka v *Dnevniku*: “Plešite, vi, svinje! Kaj pa imam jaz s tem?”

Prevedel Darinko Kores - Jacks

Samir Osmačević se je rodil leta 1967 v Prijedoru, Bosna in Hercegovina. Filozofsko esejistiko je objavljala v bosensko-hercegovskih političnih in mladinskih tednikih. Leta 1988 je dobil nagrado za prozo časopisa *Putevi* pod uredništvom Kolje Mičevića. Njegova glavna tematska usmeritev je kritika ideologije in moči. Živi v Gradcu (Avstrija) in je stalni sodelavec mariborskega časopisa *Katedra*.